
ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Демчук Людмила, Давидова Ірина, Русецька Наталя
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-539-6-17>

ВСТУП

На початку третього тисячоліття було визнано, що необхідно рухатися в напрямку використання ресурсозберігаючих технологій для підтримки та впровадження позитивних екологічних реформ, необхідних для суспільного життя. В Україні належна увага приділяється дослідженням, які спрямовані на вирішення екологічних проблем, захист навколишнього середовища і збереження природних ресурсів.

Захист довкілля від забруднення та руйнування, збереження генетичного різноманіття біосфери, охорона здоров'я людини та забезпечення її продуктами харчування – глобальні проблеми, які потребують нагального вирішення.

У Концепції безперервної екологічної освіти та виховання в Україні зазначається, де зазначено, що настав час виховувати підростаюче покоління не у згубній традиції брати від природи якомога більше, а в іншому ключі, який притаманний природі українців:

- гармонійне співіснування з природою;
- раціональне використання та відтворення природних ресурсів;
- готовність завжди захищати природні цінності¹.

Вирішення цих базується на усвідомленні того, що людина і природа – це одне ціле, і виховує відповідальне ставлення до природи та екологічно доцільну поведінку.

Екологізація освіти, культури, науки і виробництва є національним і загальнолюдським пріоритетом для всього світу. До необхідних умов вирішення екологічних проблем науковиця Малинівська Л.І. відносить наступні: повне розуміння природи і принципів взаємозв'язку, що існує

¹ Захлібний О.М. Концепція загальної екологічної освіти в інтересах сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docplayer.ru/33984614-Koncepciyaobshchego-ekologicheskogo-obrazovaniya-vinteresah-ustoychivogo-razvitiya.html> (дата звернення: 18.01.2024)

між суспільством і природою, з урахуванням здатності людини діяти свідомо і цілеспрямовано, змінювати свою поведінку і виявляти можливі можливості поліпшення людської поведінки².

Екологічна освіта – це не просто сукупність знань про природу, а фундамент для побудови стійкого майбутнього. Вона спрямована на формування у людей екологічної свідомості, розуміння взаємозв'язків між людиною та природою, а також навички відповідального ставлення до навколишнього середовища³.

Сталий розвиток – це концепція, яка передбачає задоволення потреб теперішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Екологічна освіта є невід'ємною частиною сталого розвитку, оскільки саме освіта формує свідомість і поведінку, необхідні для досягнення цієї мети⁴.

З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від якої залежить глобальна стабільність біосфери в цілому. Крім того, поняття «природних» систем і середовищ існування можна широко розуміти як таке, що включає антропогенне середовище, наприклад, міста. Основна увага приділяється не підтримці таких систем в «ідеальному» статичному стані, а їхній здатності до самовідновлення та динамічної адаптації до змін. Деградація природних ресурсів, забруднення і втрата біорізноманіття знижують здатність екосистем до самовідновлення. Оскільки три елементи сталого розвитку повинні розглядатися збалансовано, гармонізація цих різних точок зору та втілення їх у конкретні заходи для досягнення сталого розвитку є дуже складним завданням. Важливими є також механізми взаємодії між цими трьома концепціями. Взаємодія економічних і соціальних факторів створює нові виклики, такі як досягнення справедливості між поколіннями (наприклад, розподіл доходів) і надання адресної допомоги бідним. Механізми взаємодії між економічними та екологічними факторами породили нові підходи до оцінки та інтерналізації зовнішнього впливу на навколишнє середовище (врахування його в економічній звітності підприємств). Нарешті, зв'язок між соціальними та екологічними факторами викликав інтерес до таких питань, як внутрішня та міжпоколінна рівність,

² Малинівська Л.І. Формування відповідального ставлення до природи в учнів 5–9 класів сільської школи у процесі позакласної виховної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Миколаїв, 2011. 20 с.

³ Демчук Л. І. Формування відповідального ставлення до природи як проблема в науковій літературі. Вісник ЖДУ. 2008. №37. С.191-194

⁴ Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: монографія. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. 240 с.

включаючи повагу до прав майбутніх поколінь, а також участь громадян у прийнятті рішень.

1. Екологічна освіта: філософський аспект

Екологія як наука має складні витоки, її становлення пов'язане з історією цивілізації від зародження продуктивних сил до сьогодення. Екологічна освіта – це соціальне замовлення, спрямоване на розв'язання діалектично суперечливої єдності системи біосфери і людини через:

а) позитивну взаємодію з природою на наукових і моральних засадах;

б) усвідомлення людини як частини природи;

в) акцентування уваги на тому, що виживання людства залежить від збереження біологічного і ландшафтного різноманіття планети;

г) це соціальне замовлення, спрямоване на розв'язання проблем природи.

У цьому контексті екологічна освіта є наукове уявлення про коеволюційний потенціал людства і біосфери.

Екологічна освіта – дуже широке поняття, яке об'єднує в собі ідею вивчення основ різних галузей науки, а також екологію. Згідно з концепцією, екологія – це блок щонайменше кількох смислових наукових понять: біологічного, антропоєкологічного, соціально-економічного та історичного. Питання охорони природи є складною і багатогранною проблемою. Її наукові галузі тією чи іншою мірою пов'язані із взаємодією суспільства і природи та її охороною. Тому кожен предмет у вищих навчальних закладах має зробити свій внесок у формування відповідального ставлення до природного довкілля.

На жаль, розмежування понять і термінів не є достатньо чітким у базовій освіті з екології загалом та дослідженнях з екологічної проблематики у вищих навчальних закладах. Тому існує потреба в чіткому розумінні та поясненні того, що мається на увазі під поняттям «екологічна освіта» в освітніх процесах, заняттях, лекціях, підручниках, посібниках та програмах. В останні роки в більшості робіт під екологією розуміють вивчення широкого кола питань, що стосуються людського суспільства, його соціально-економічного та історичного розвитку і взаємовідносин з природою. У більш широкому сенсі поняття екології стало означати загальнонауковий підхід до вивчення різних об'єктів природи і суспільства з соціальної та соціально-історичної точки зору. Метою екологічного підходу є виявлення і вивчення зв'язків, які існують між об'єктами, що вивчаються конкретно наукою, і природним середовищем. З початком третього тисячоліття стає все більш очевидним, що людство перебуває на критичному етапі свого цивілізаційного

розвитку. Екологічні загрози є сучасною глобальною проблемою, з якою стикається світова спільнота.

Подолання глобальних екологічних проблем пов'язане зі зміною споживацького ставлення до природи на коеволюційну взаємодію, основний напрям якої визначається концепцією сталого розвитку, що породила нову ідеологію, яка базується на гармонізації соціально-економічного та екологічного розвитку цивілізацій. Вирішення цих завдань зміщує пріоритет у подоланні глобальних екологічних проблем з економічної сфери в ідеологічну, моральну, освітню, виховну та освітньо-виробничу. Для подолання екологічної кризи необхідно сформувати у свідомості людей цілісний світогляд, який би збалансовував загальнолюдські та екологічні цінності. Найважливішим методом і умовою формування такого світогляду у свідомості людини і суспільства є гуманізація відносин між природою і людиною та формування гуманного ставлення людини до природи. Моделі сталого розвитку суспільства і природи розглядаються як моделі майбутніх цивілізацій, здатних забезпечити добробут суспільства без надмірного тиску на природу, а освіта для сталого розвитку (ОСР) – як інноваційна стратегія, необхідна для модернізації сучасної освіти⁵.

У цьому контексті всебічна і безперервна екологічна освіта стає універсальним інструментом у вирішенні глобальних проблем виживання людства, а її роль у формуванні нових напрямів розвитку людської цивілізації набуває позитивного значення. Екологічна освіта може виконувати системоутворюючу функцію в новій орієнтації на ідеали гуманізму та екологічної культури і задає пріоритети для всієї системи освіти в сучасному контексті. Однак загалом становище екології в системі освіти є вкрай нестабільним і невизначеним. Наприклад, сама теорія екологічної освіти все ще розвивається, її цілі не є чіткими, а місце в навчальному плані ЗВО не визначено. Водночас важливим є і зміст освітнього процесу⁶, який враховує дидактичні та методичні аспекти його організації⁷.

Екологізація освіти, культури, науки і виробництва є найважливішим національним і загальнолюдським пріоритетом для всього світу. Філософія як наука про загальні принципи буття, пізнання

⁵ Гущина Е.В. Урок сталого розвитку: харчування та стійка продовольча система. Біологія у шкільництві. 2017. № 1. С. 39-46.

⁶ Gadzaova L.P., Goverdovskaya E.V., Alisultanova E.D., Moiseenko N.A. Organized online learning of students in universities and schools: didactics and methodology. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES. 2021. T. 9. № S3.

⁷ Gadzaova L.P., Goverdovskaya E.V., Tatarintseva E.A., Kapieva K.R., Dzhangagaeva T.E. Organization of the educational process in the university during the pandemic. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES. 2021. T. 9. № S1. P. 1181.

і цінностей відіграє надзвичайно важливу роль у контексті вирішення екологічних проблем. Вона допомагає нам глибше зрозуміти наше місце у світі, переосмислити відносини людини і природи, а також сформулювати нові етичні принципи взаємодії з довкіллям. За допомогою філософії ми можемо сформулювати нові етичні принципи, змінити наше ставлення до природи і побудувати більш стале майбутнє для планети.

Екологічне пізнання органічно відбувається на чотирьох методологічних рівнях пізнання: філософське знання, загальнонаукове знання, спеціально-наукове знання та дослідницькі методи і методики. Філософія виконує функцію теоретико-рефлексивного аналізу екологічного світогляду і прямо чи опосередковано бере участь у формуванні відповідної системи освіти. Тому необхідно визначити філософські засади екологічної освіти та дослідити процес її становлення і сучасні тенденції розвитку. Історія людства є частиною історії природи. Процес усвідомлення природного середовища розпочався з виникненням людського суспільства. Використовуючи історичний та логічний методи, вчені виділяють чотири етапи розвитку теорії та практики екологічної освіти⁸:

1) донауковий етап, відображений у міфах і легендах стародавніх греків;

2) пізньоантичний і середньовічний період, що характеризується накопиченням і осмисленням природничих знань, які сформували методологічні основи природоохоронних та освітніх наук;

3) становлення і розвиток екології як самостійної науки (кінець 19 – середина 20 століття);

4) новий етап, що починається з середини 1960-х років. Характеризується загальним погіршенням взаємовідносин між суспільством і природою. Виникає соціальна екологія, яка інтегрує природні та людські аспекти екологічних проблем.

Особливості ренесансного гуманістичного світогляду знайшли відображення в поглядах на освіту та виховання (Е. Роттердамський, Ф. Рабле та М. Монтень), які критикували всю середньовічну схоластичну філософську систему освіти і виступали за виховання, яке розвиває людину духовно і фізично, формує в ній високі моральні якості. Питання взаємодії людини з природою розробляли у XVI ст. П. Гольбах, Ш.-Л. Монтеск'є та інші енциклопедисти з еволюційними уявленнями про безперервність і цілісність процесів буття, закони етики, місце людини та узгодження людської поведінки із законами

⁸ Нінова Т.С. Підготовка майбутніх учителів хімії до екологічної освіти і виховання учнів: дис... канд.. пед. наук: 13.00.04. Черкаси. 2001. 220 с.

природи⁹. Подальший розвиток світоглядна ідея єдності людини і природи знайшла у працях І. Канта, Й. Гердера, Ф. Шеллінга, Й. Гете, Л. Фейербаха та ін. Поет і філософ Й. Гете пильно цікавився ботанікою і першим висловив припущення, що квіти – це метаморфози пагонів. У цей період утвердилася думка про органічне походження палеонтології (М. Хейл, 1685; Д. Рей, 1692; Р. Гук, 1705); Р. Гук вважав, що після утворення землі її форма змінювалася під впливом руху суші та моря.

Особливе місце в історії української педагогіки займає Григорій Сковорода – виразник ідей гуманізму і просвітництва, який вважав освіту засобом моральної перебудови суспільства. Він першим висунув ідею природного виховання, яка є наскрізною темою майже всіх його творів (афоризмів, філософських трактатів, байок тощо). Під впливом ідей Г.С. Сковороди творили Т.Г. Шевченко, І.Я.Франко, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та інші видатні діячі.

Історія розвитку природоохоронного руху в Україні відображена у книзі В. Є. Борейка¹⁰, в якій він простежує історію заповідної справи в країні та долі багатьох українських екологів, чиї імена були несправедливо замовчувані. Зокрема, у монографії М.О. Алексієвця¹¹ висвітлено факти становлення природоохоронного руху в Україні та проаналізовано особливості і перспективи руху в контексті сучасної національної перебудови.

Сучасні українські філософи плідно досліджують різні аспекти взаємовідносин у системах «людина-природа». Серед них В.С. Крисаченко (глибокі дослідження з екологічної культури та екологічної антропології)¹²; М.М. Кисельов (екологія та світоглядна актуальність)¹³; К.В. Корсак (екологічна освіта, філософська рефлексія сучасного стану систем «біосфера-суспільство»); С.Б. Кримський (різні аспекти взаємовідносин людини, суспільства і природи); О.М. Задубрівська (методологічні аспекти парадигмально-тематичного повороту екологічних досліджень); А.П. Самодрін (філософсько-синергетична парадигма системи професійної освіти в умовах регіону як біосферного простору); О.М. Молотова (філософсько-синергетична парадигма системи професійної освіти в умовах території як біосферного простору);

⁹ Проценко О., Лісовий В. Гердер Й. Г. Мова і національна індивідуальність. Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип. 2000. С. 37–45.

¹⁰ Борейко В.Є. Історія охорони природи в Україні (X ст. – 1980 р.): [у 2 т.]. – К.: Еколого-культ. центр, 1997. Т. 1: X століття – 1941 рік. 304 с.

¹¹ Алексієвць М.О. Екологічний рух в Україні. Тернопіль: Лілея, 1999. 243 с.

¹² Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання, 2001. 598с.

¹³ Кисельов М.М. Концептуальні виміри екологічної свідомості. К.: ПАРАПАН. 2003. 312 с.

О.М. Молотова (філософсько-методологічний аналіз процесу трансформації сучасного екологічного світогляду); Т.В. Гардашук (ідейно-світоглядний аналіз сучасних екологічних концепцій та проблем екологічної освіти (філософсько-методологічний аналіз); М.П. Гладкий (світоглядно-смысловиттєві орієнтації в сучасній екологічній ситуації в Україні); О.Є. Перова (аксіологічний вимір біологічного пізнання), В.В.°Надурак (етичний вимір концепції ноосфери), К.І. Карпенко (гендерні виміри екологічної комунікації), О.О. Андрєєв (логіка і методологія науки в дослідженнях В. І. Вернадського) та ін.¹⁴

Отже, зміст екологічної освіти — це педагогічна категорія, під якою на методичному рівні розуміють педагогічну модель соціального замовлення, що відповідає навчальній програмі. Досвідчені вчителі, які формують зміст екологічної освіти, не завжди обізнані з різними науковими інтерпретаціями екології та небезпеками, які вони становлять для освіти. Найпоширенішими прикладами є екологічна біологія, забруднення та захист довкілля, охорона здоров'я, екологічний менеджмент або екологія як «зелений» суспільно-політичний рух. Лінгвістична екологія, з іншого боку, з'являється у вигляді таких понять, як екологія душі, екологічна справедливість, екологізм та екофемінізм. «Зростання термінологічної ентропії» змушує екологів створювати і дотримуватися чіткої таксономічної та методологічної бази сучасної екології (як науки).

2. Екологічна освіта студентів для сталого розвитку

Екологічна освіта є важливою складовою всього навчально-виховного процесу, яка визначає його стратегічні цілі та напрями навчання і формує інтелектуальні, моральні та духовні основи майбутнього. Екологічна освіта слугує не лише формуванню відповідального ставлення до природи, а й вирішенню завдань якісної освіти, цілісного розвитку особистості та її системного становлення¹⁵.

Дисципліни вищої освіти дозволяють охарактеризувати ставлення до природи в різні історичні періоди в Україні та інших країнах, формуючи систему поглядів на навколишній світ, природу і закономірності суспільного розвитку. Необхідно продемонструвати незаперечні переваги коеволюційного розвитку як соціально-економічної системи, що сприяє захисту і збереженню природи, показати гуманітарну значимість моральних і правових норм, що вимагають дбайливого ставлення

¹⁴ Рудишин С.Д. Теоретико-методичні засади біологічної складової підготовки еколога у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2010. 556 с.

¹⁵ Лобейко Ю.О. Соціальна активність особистості в суспільстві: соціально-педагогічні аспекти формування. *European Social Science Journal*. 2014. № 7-2(46). С. 282–284.

до природи як до суспільного блага і джерела загального добробуту, здоров'я та естетичних цінностей. Знання учнів про навколишнє середовище розширюються і розвиваються за допомогою таких курсів, як філософія, культурологія, соціологія, політологія та історія. Наприклад, після розширеного курсу «Правознавство» студенти вивчають такі спеціалізовані предмети, як земельне право, природоохоронне право, адміністративне право, кримінальне право тощо, щоб дізнатися про правове регулювання охорони природи та про те, як наша країна захищає землю і надра, водні ресурси, флору і фауну, раціонально використовує їх на наукових засадах, зберігає повітря і воду чистими, покращує ресурси і середовище проживання людини.

Логічним наслідком ознайомлення студентів з принципами систематичних екологічних знань є інтеграція цих знань у спеціалізовані курси з охорони природи, що викладаються у багатьох вищих навчальних закладах¹⁶. Подібні курси необхідно розробити для всіх студентів. Ці курси повинні відображати сучасні глобальні проблеми, їх причини та соціально-економічні перспективи їх вирішення на єдино правильній основі концепції сталого розвитку. Такий курс повинен мати відповідну назву, наприклад, «Соціальна екологія». Включення екологічних знань до курсів суспільствознавства посилить науковий характер освіти. Розглядаючи екологічну ситуацію в контексті соціокультурного розвитку суспільства, можна було б запропонувати точні стратегії і конкретні програми вирішення актуальних екологічних проблем. Водночас така освіта забезпечує формування екологічної культури, яка необхідна для формування ціннісного, наукового та гуманістичного світогляду і, в цілому, підвищує рівень політичної культури сучасного населення.

Вивчення проблем сучасної екологічної ситуації видається не тільки актуальним, але й політично важливим. Студенти дізнаються, що екологічний рух нині має глобальний характер і є принципово гуманістичним, але водночас призводить до певних ілюзій, які виникають, коли витоки екологічних проблем не пов'язуються з соціально-політичними особливостями суспільств сучасного типу, а зводяться до турботи про загальнолюдські інтереси. Такі ідеї широко представлені в різних зарубіжних соціально-філософських доктринах і певних проєкціях майбутнього планети. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує стратегія екологічної трансформації. Її головною

¹⁶ Демчук Л.І., Кірейцева А.В. Теоретико-методологічні основи дослідження екологічної компетентності майбутніх екологів під час навчання у ЗВО. International scientific and practical conference «Ideas and innovations in natural sciences». March 12–13, 2021. Lublin : Izdavnictva «Baltija Publishing». 2021. p.67-72.

метою є подолання сучасного критичного стану природи і досягнення глобальної рівноваги шляхом розробки способів управління глобальними процесами природи, організації єдиного і загального природокористування та управління цією ситуацією на основі спеціальних наднаціональних інститутів, наділених владними повноваженнями. Соціально-політичне коріння цієї концепції полягає у її використанні в сучасному світі як виправдання необмеженої експлуатації природних ресурсів інших країн, здебільшого слаборозвинених, а також як обґрунтування політичної та економічної експансії. Існує й інша крайність в оцінці екологічного руху.

Вона розглядається як фактор, що сприяє виникненню деяких жажливих умов, спричинених екологічною кризою. Стверджується, що в сучасних системах соціальних змін питання власності та влади відходять на задній план у вирішенні конфлікту між людиною і природою. Охорона природи зображується як вирішальна мотивація для майбутньої соціально-економічної організації та нового способу життя.

Під час викладання екологічних питань необхідно пояснювати не тільки роль і місце екологічного активізму у вирішенні екологічних проблем, але й важливість як політичного руху, який бореться з унікальних позицій за вирішення різноманітних моральних проблем, що стоять перед сучасним суспільством. Моральне ставлення формує ставлення до природного середовища. Ці відносини «гарантують розвиток позитивного ставлення до культурних відмінностей»¹⁷ і слугують духовною основою, яка дозволяє людям задавати напрямок розвитку суспільства. Культура спілкування має тут важливе значення, оскільки вона впливає на якісний зміст духовних цінностей і характеризується різними функціями в соціальній системі. Ці функції і характер соціальної структури необхідно враховувати»¹⁸. На сучасному етапі суспільного розвитку існують «методологічні питання, що визначають професіоналізм викладачів»¹⁹, які сприяють формуванню їхньої педагогічної майстерності. Іншим найважливішим ідейно-політичним аспектом екологічної освіти є визнання нерозривності заходів, спрямованих на охорону природи і підтримання миру на землі. Практична боротьба за охорону природи неминуче ставить питання про те, хто і що повинен

¹⁷ Горбунова Л. Транскультурна освітня стратегія в контексті викликів глобалізації. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2014. № 1 (14). С. 158–198.

¹⁸ Горбунова Л. (2011) Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. *Стаття 3. Епістемологічна позиція. Філософія освіти*, 2011. № 1–2 (10). С. 17–34.

¹⁹ Борисюк В. В. Розвиток соціально-педагогічних ідей в Україні (кінець XIX ст.). *Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: Зб. наук.-метод. пр. Київ-Житомир, 1999. 188 с.*

охороняти. Це питання неминуче змушує учнів обирати громадську позицію.

Іншим важливим ідеологічним і політичним аспектом екологічної освіти є визнання того, що захист природи не може бути відокремлений від захисту миру на землі. Практична боротьба за захист природи неминуче ставить питання про те, хто і від чого повинен захищати природу. Це питання неминуче призводить до вибору громадської позиції.

Боротьба за недопущення подальшої деградації природного середовища, викликаної безпрецедентним економічним зростанням сучасних держав і жахливою розтратою коштів, що спрямовуються на непродуктивні військові витрати, боротьба за збереження і поліпшення екологічних умов життя людини – це боротьба, в якій особлива увага приділяється «аналізу чуттєвої сфери людини» і духовному розвитку людини, який все більше пов'язується з суспільними ідеалами, що сприяють формуванню особистості, яка визначається свідомістю людини. Зупинити та відновити руйнування природного середовища неможливо лише у випадку егоїзму та безладу, породженого споживанням.

Взаємодія між суспільством, людиною і природою повинна ґрунтуватися на причинно-наслідкових зв'язках і цілепокладанні, що гарантує «розвиток рівня мислення і свідомості та культурного рівня всіх членів суспільства». Рациональне використання природних ресурсів і поліпшення стану навколишнього природного середовища пов'язане з реалізацією широкої системи державних і громадських заходів.

3. Експериментальне дослідження екологічної освіти студентів

У сучасних умовах, коли суспільство має найглибший і найрізноманітніший вплив на природне середовище, екологічна освіта набуває все більшого значення у формуванні поглядів людей на навколишнє середовище, етики та екологічної культури. Для досягнення цих цілей необхідно інтегрувати всі знання про природні та соціальні закони функціонування довкілля. Сьогодні все більш очевидною стає небезпечна помилка особистого над суспільним, що робить віру в загальнолюдських цінностей, а отже, і загальнолюдських екологічних цінностей над індивідуальними егоїстичними інтересами.

Формування екологічної свідомості та світогляду перешкоджає уявлення про те, що людство у своїй господарській діяльності ще не перевищило екологічно-допустимі межі. Це призводить до хибного уявлення про те, що можна підтримувати економічний розвиток, збільшуючи необмежене споживання природних ресурсів, таких як мінеральні, водні, ґрунтові, лісові, біологічні, рекреаційні, ресурси біорізноманіття.

Питання екологічної освіти слід розглядати не ізольовано, а у взаємозв'язку з моральним, естетичним і фізичним розвитком студентів. Екологічна освіта відрізняється від традиційного природознавства. Цей процес ґрунтується на розумінні важливих залежностей і зв'язків, що існують у природі, а також способів взаємодії живої та неживої природи. Таким чином, актуалізуються питання гуманізації та особистісної орієнтації, регенерації природи і формування культури. Досвід показує, що сьогодні студенти здебільшого орієнтовані на набуття екологічних та природоохоронних знань. У більшості випадків студенти не володіють навичками використання цих знань у різних сферах застосування. Слід також зазначити, що ні викладачів, ні студентів не задовольняють традиційні форми і методи організації навчального процесу з екологічної освіти. Необхідно знайти ефективні педагогічні впливи в освітньому процесі екологічної освіти.

Для отримання даних про особливості екологічної мотивації засоби діагностики обмежуються в основному застосуванням різних типів запитувачів без вказівки суворої процедури виокремлення серед одержуваних таким шляхом відомостей про характеристики особистості, які можуть розглядатися як прояв діючих мотивів. Розробленню способів отримання необхідних відомостей про спрямованість діяльності студентів дотепер не приділяється належної уваги.

Очевидно, найважче педагогічне завдання – знайти методи й прийоми виховного впливу, які сприятимуть руйнуванню сформованих хибних мотиваційних установок (переконань, орієнтації), а також актуалізації і закріпленню нових установок як інструменту освоєння студентами успішної екологічної орієнтації. Зокрема, сформувати нову екологічну свідомість. Але сформувати це світобачення неможливо в рамках одних курсів «Екологія», необхідно розширювати екологічну складову, включивши до неї соціальну екологію та екологію людини, доповнити екологічну освіту паралельним вивченням етики, естетики, включити до основних дисциплін екологічні питання стосовно до спеціальності. Для того, щоб визначити спрямованість цієї роботи на різних факультетах, для різних спеціальностей, треба знати, яким рівнем екологічної свідомості володіють студенти.

Нами було обрано два вузи, а саме Державний університет «Житомирська політехніка» та Житомирський агротехнічний фаховий коледж. нами були використані анкети, розроблені С.Глазачовим, до яких внесені деякі корективи.

Анкета на визначення рівня екологічної культури студентів

1. Чи переконані Ви в необхідності збереження природи? Чому?
2. Чи виявляєте Ви інтерес до екологічних проблем? У чому це виражається?
3. Назвіть провідні екологічні проблеми світу.
4. Що таке природа?
5. Що таке екологія?
6. Що таке охорона природи?
7. Якими є правила поведінки людини в природі?
8. Яку цінність має природа для людини, для Вас особисто?
9. Чи відчуваєте Ви потребу в постійному спілкуванні з природою?
10. Які екологічні, природоохоронні справи проводилися у Вашому місті або вузі?
11. Що Ви зробили для захисту природи?
12. Чим приваблює Вас природоохоронна діяльність?
13. Який вчинок Ваших товаришів Ви вважаєте найгіршим щодо захисту природи?
14. Що, на Вашу думку, люди могли б зробити найбільш корисного з охорони природи?
15. Якими принципами має керуватися людина, будуючи свої стосунки з природою?
16. Чи повинні екологічними проблемами займатися лише спеціалісти?
17. Що, на Ваш погляд, лежить в основі екологічної культури та виховання?
18. Чи виявляєте Ви інтерес до проблем взаємодії людини і природи?
19. Що таке екологічна культура?

Всього у анкетуванні взяли участь 115 осіб. Вивчення результатів опитування дало змогу зробити такі висновки: у більшості студентів природа посідає важливе місце в житті (93%); їх турбує стан навколишнього середовища (88%); вони прагнуть до поглиблення своїх екологічних знань (42%). Це прагнення пояснюється, насамперед, необхідністю вести здоровий спосіб життя (50%), у той самий у той же час деякі студенти вважають, що природоохоронною діяльністю повинні займатися спеціалісти (76%).

Спільне для обох вузів є те, що всі брали участь у прибиранні територій; не залишають після себе мотлоху при виїздах на природу; проте не проходять повз у випадку, коли хтось ламає дерева (81%); є правильне розуміння суті екологічної культури (67%). Результати

дослідження показали, що знання, інтерес до питань довкілля носять словесний характер, не призводять до практичної участі в охороні довкілля, природного середовища. Проблема лежить у шкільній екологічній освіті, яка має бути безперервною, а у вищій викладання курсу «Екологія» має реалізовуватися на основі знань, отриманих у школі. У школі йде пропаганда ідей охорони природи і бережливому ставленню до неї. На екологічних уроках та під час екскурсій важливо, щоб школярі створювали проекти на теми, пов'язані з екологією. Під час екскурсій діти дають одне одному поради, створюють проблемні ситуації, ставлячи несподівані запитання. Завдання вчителя – навчити учнів слухати природу, використовувати свої знання для відповідей на запитання та емоційно розповідати про відомі факти, пов'язані із захистом довкілля. Успішна екскурсія багато в чому залежить від вміння вчителя-екскурсовода зацікавити дітей у питаннях, які він висвітлює.

Отже, екологічна освіта – це безперервний багаторівневий педагогічний процес. Екологічну підготовку студентів у ЗВО можна визначити як формування готовності до гармонійного взаємодії з природою, ефективного сприяння екологічній освіті, а також до екологічного просвітництва населення через засвоєння екологічних знань, розвиток відповідального ставлення до природи та освоєння методів діяльності в рамках навчального, виховного та наукового процесу.

ВИСНОВКИ

Екологічні знання є органічною частиною чотирьох рівнів методологічного знання: філософських знань, загальнонаукових знань, спеціально-наукових знань та методів і прийомів дослідження. Філософська наука допомагає педагогіці з'ясувати сутність і цілі освіти і виховання, об'єктивно оцінити вплив загальних законів природи і суспільства, надати важливу інформацію про зміни в науково-дослідних програмах і скоригувати спрямованість педагогічних процесів. Сучасна екологічна освіта в усьому світі будується на чотирьох аспектах: вчитися пізнавати, вчитися діяти, вчитися бути і вчитися жити разом.

Сучасна світова система принципово несумісна з раціональним природокористуванням і наближає кінець природи як природної основи людського існування. У сучасному контексті не тільки соціальна, але й природна необхідність відкидається як фактор руйнування умов життя на землі. Тому в процесі викладання різних дисциплін необхідно активізувати вивчення сучасної системи світового розвитку не тільки з ідеологічної, політичної та соціально-економічної точки зору, але й з екологічної. Найважливішими принципами екологічної освіти студентів є зв'язок з життям і спрямованість освіти. Майбутні вчителі

братимуть участь у великій виховній діяльності національної освіти, формуючи характер сучасного суспільства. Невід'ємною частиною його характеру є політична і правова культура, високі моральні якості, громадянська свідомість і бережливе ставлення до багатств країни. Викладати у вищих навчальних закладах можуть лише викладачі, які повною мірою володіють цими якостями і можуть демонструвати їх через своє позитивне ставлення до життя.

АНОТАЦІЯ

Екологічна освіта для сталого розвитку – це комплексний підхід до навчання, спрямований на формування в індивідів розуміння взаємозв'язків між людиною та природою, а також на розвиток відповідального ставлення до навколишнього середовища. Мета такої освіти – підготувати нове покоління, здатне приймати обґрунтовані рішення для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Запровадження багаторівневої екологічної освіти сприяє якісній освіті студентів, виконує завдання програми сталого (збалансованого) розвитку суспільства, а також нормативні вимоги Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Включення до навчальних програми дисциплін «основи екології» та «екологічна безпека», «екологічна освіта та виховання» є актуальним завданням екологічної освіти та розвитку молоді.

Література

1. Захлібний О.М. Концепція загальної екологічної освіти в інтересах сталого розвитку. URL: <http://docplayer.ru/33984614-Koncepciyaobshchego-ekologicheskogo-obrazovaniya-vinteresah-ustoychivogo-razvitiya.html> (дата звернення: 18.01.2024)
2. Малинівська Л.І. Формування відповідального ставлення до природи в учнів 5-9 класів сільської школи у процесі позакласної виховної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Миколаїв, 2011. 20 с.
3. Демчук Л. І. Формування відповідального ставлення до природи як проблема в науковій літературі. Вісник ЖДУ. 2008. № 37. С. 191-194
4. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: монографія. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. 240 с.
5. Гущина Е.В. Урок сталого розвитку: харчування та стійка продовольча система. Біологія у школьництві. 2017. № 1. С. 39-46.

6. Gadzaova L.P., Goverdovskaya E.V., Alisultanova E.D., Moiseenko N.A. Organized online learning of students in universities and schools: didactics and methodology. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES. 2021. T. 9. № S3.

7. Gadzaova L.P., Goverdovskaya E.V., Tatarintseva E.A., Kapieva K.R., Dzhagaeva T.E. Organization of the educational process in the university during the pandemic. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES. 2021. T. 9. № S1. P. 1181.

8. Нінова Т.С. Підготовка майбутніх учителів хімії до екологічної освіти і виховання учнів: дис... канд.. пед. наук: 13.00.04. Черкаси. 2001. 220 с.

9. Проценко О., Лісовий В., Гердер Й. Мова і національна індивідуальність. Націоналізм. Антологія. К. : Смолоскип. 2000. С. 37–45.

10. Борейко В.Є. Історія охорони природи в Україні (Х ст. – 1980 р.) : [у 2 т.]. К. : Еколого-культ. центр, 1997. Т. 1 : Х століття – 1941 рік. 304 с.

11. Алексієвець М.О. Екологічний рух в Україні. Тернопіль : Лілея, 1999. 243 с.

12. Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання, 2001. 598с.

13. Кисельов М.М. Концептуальні виміри екологічної свідомості. К.: ПАРАПАН. 2003. 312 с.

14. Рудишин С.Д. Теоретико-методичні засади біологічної складової підготовки еколога у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2010. 556 с.

15. Лобейко Ю.О. Соціальна активність особистості в суспільстві: соціально-педагогічні аспекти формування. European Social Science Journal. 2014. № 7-2(46). С. 282-284.

16. Демчук Л.І., Кірейцева А.В. Теоретико-методологічні основи дослідження екологічної компетентності майбутніх екологів під час навчання у ЗВО. International scientific and practical conference «Ideas and innovations in natural sciences». March 12–13, 2021. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2021. p.67-72.

17. Горбунова Л. Транскультурна освітня стратегія в контексті викликів глобалізації. Філософія освіти. Philosophy of Education, 2014. № 1 (14). С. 158–198.

18. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. Стаття 3. Епістемологічна позиція. Філософія освіти, 2011. № 1–2 (10). С. 17–34.

19. Борисюк В.В. Розвиток соціально-педагогічних ідей в Україні (кінець XIX ст.). Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: Зб. наук. -метод. пр. Київ-Житомир, 1999. 188 с.

Information about the authors:

Demchuk Lyudmyla Ivanivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Ecology
and Environmental Technologies
Zhytomyr Polytechnic State University
103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine

Davydova Iryna Volodymyrivna,

Candidate of Agricultural Sciences,
Associate Professor at the Department of Ecology
and Nature Management,
Zhytomyr Polytechnic State University
103, Chudnivska str., Zhytomyr, Ukraine, 10005

Rusetska Natalya Mykolaivna,

Teacher of natural sciences
Zhytomyr Agricultural and Technical College
96 Pokrovska str., Zhytomyr, Ukraine, 10031